

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуті підходи, інструменти та методи до визначення економічної ефективності банківської діяльності на сучасному етапі розвитку вітчизняного банківського сектору.

Актуальність проблеми. Проблема ефективності банківської діяльності посідає ключове місце як в практичній площині, так і в теоретичній економічній науці. Нечіткість визначення категорії ефективності часто веде до ототожнення її з іншими економічними поняттями.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблема підвищення економічної ефективності активно вивчалася і висвітлювалася як українськими, так і зарубіжними дослідниками, тоді як теоретико-методологічні та практичні проблеми цього напрямку є недостатньо досліджені. Серед вітчизняних і зарубіжних вчених, роботи яких присвячені висвітленню порушеної автором у статті проблеми, слід назвати А. Бергера, Д. Хампрея, П. Бауера, Р.Каплана, А.О. Єпіфанова, Г.Д. Лепіхіна, М.Р. Ковбасюка, А.В. Нікітіна. Не зважаючи на те, що проблемі ефективності присвячено багато наукових досліджень, необхідно визнати, що єдиного концептуального підходу не сформовано. Детальний аналіз літературних джерел свідчить про недостатню увагу науковців до питання оцінювання ефективності роботи банків.

Мета статті – визначення поняття «економічна ефективність діяльності банку».

Виклад основного матеріалу. Для розуміння ефективності банківської діяльності необхідно з'ясувати сутність поняття «ефект», «ефективність» та «економічна ефективність діяльності банку».

Для розуміння ефективності банківської діяльності необхідно з'ясувати сутність поняття «ефект», «ефективність» та «економічна ефективність діяльності банку».

В загальному розумінні під ефектом (латин effectus - виконання, дія, від

effecio - дію, виконую) розуміють досягнутий результат у різних формах вияву (матеріальній, грошовій, просуванню по службі, соціальній та ін.) [1, 2]. Ефект є абсолютним показником результату будь-якої дії чи діяльності. Є думка [1], що економічний ефект як категорію функціонування банку в ринкових умовах можна характеризувати наступними рисами:

- існування переважно у грошовій формі, і у формі грошового доходу;
- залежно від впливу на результативність діяльності ефект може бути як позитивний («плюс-ефект»), негативний («мінус ефект») та нульовий;
- залежно від способу виміру: інтегральний (валовий дохід), умовно чистий (валовий дохід за мінусом експлуатаційних витрат) та чистий ефект (умовно чистий ефект за мінусом податків).

Дані риси характеризують економічний ефект як абсолютний показник діяльності банку, який можна використовувати в якості показника результативності господарської діяльності у формі різниці між результатами і витратами усіх ресурсів [3].

В економічній літературі саме категорія «ефективність» охоплює співвідношення результатів і витрат, і представляє собою відносний ефект і показник [4, 5, 6]. Але викликає заперечення визначення ефективності як здатності приносити ефект [3], адже, як вказано вище, ефект може бути як позитивним, так і негативним, і банк, який в процесі свого функціонування приносить негативний ефект аж ніяк не можна вважати ефективним.

Ряд авторів [1,2,3] дотримується думки щодо економічної ефективності як багатоаспектної категорії, що складається з максимального обсягу виробництва товарів, надання послуг з вико-

Євген
Данилюк,
асистент кафедри
банківської справи
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

ристанням мінімальної вартості ресурсів.

В цілому, економічну ефективність банківської діяльності можна визначити на основі співвідношення витрат на залучення ресурсів та доходів від їх розміщення. Але враховуючи особливості функціонування банку як специфічного підприємства, яке працює із залученими коштами, необхідно брати до уваги концепцію взаємодії «ризик – прибутковість», згідно якої підвищення прибутковості супроводжується підвищенням банківських ризиків. Тоді, на нашу думку, під економічною ефективністю діяльності банку слід розуміти досягнення максимального розміру прибутку при встановленому (допустимого для кокретного банку) рівню ризику. Зрозуміло, що для кожної банківської установи буде свій рівень економічної ефективності, який буде залежати від обраної стратегії.

Проблемі оцінки ефективності банківської діяльності протягом останніх 20 років приділялася значна увага. Вже на початку 90-х років з'явилися перші праці, які були присвячені цій проблемі – дослідження американських спеціалістів, які стосувались ефектів масштабу у банках США. В 2000 р. з'явилися роботи, в яких проводився аналіз ефективності банків Європи, а також зроблені спроби порівняльного аналізу ефективності банківського сектору різних країн [7, 8]. Зокрема, в роботах A.N. Berger та D.V. Humphrey наведено близько 130 досліджень різних аспектів ефективності банківської діяльності, які охоплюють понад 20 країн світу. Основним інструментом оцінки в зазначених дослідженнях виступив економетричний метод, заснований на побудові межі ефективності. Внаслідок, виокремлено наступні аспекти:

- отримано інформацію щодо питань ефективності банківського сектору: наслідки фінансових криз, аналіз ринкової структури та конкуренції, загальна характеристика рівня ефективності банківської діяльності;

- отримано інформацію щодо питань ефективності окремих банків: порівняльний аналіз факторів ефективності для різних банків, оцінка ефективності філіалів банку;

- обґрунтовано методологічні аспекти розрахунку ефективності банківсь-

кої діяльності: аналіз факторів витрат і продажів банківських продуктів, удосконалення розроблених методів оцінки.

Проведені дослідження ефективності банківської діяльності ґрунтуються на методі оцінювання економічної ефективності для самостійних господарюючих одиниць (*decision-making unit*). Апріорі ефективним вважається той банк, який отримує максимально можливий обсяг продажу продуктів при фіксованих ресурсах (*output-oriented model*) або той, що використовує мінімально можливий обсяг ресурсів (витрат) для отримання фіксованого обсягу продажу (*input-oriented model*). Ф. Форсунд ввів функцію продуктивності, яка демонструє максимальний результат виробництва, що можна отримати з різних векторів витрат. Дана функція показує мінімальні витрати на виробництво при певному рівні цін, що дає нам можливість побачити, наскільки ефективно організації використовують ресурси.

Якщо виходити із загального розуміння сутності ефективності банківської діяльності, вона характеризує розвиток системи, процеси, явища. Аналіз наукових підходів щодо визначення поняття ефективності діяльності не лише банку, а взагалі як економічної категорії, дозволило виявити його багатоаспектність і з'ясувати, що ефективність у сучасних умовах вже не зводиться лише до тих економічних параметрів, які відображають співвідношення обсягу випуску та відповідних витрат. Величезну роль починають відігравати взаємовідносини банку із зовнішнім середовищем (наприклад, адаптивність, конкурентоспроможність). Іншими словами, можна стверджувати, що ефективність банку в сучасних умовах – це не лише «максимум результату – мінімум витрат», але й ефективність функціонування та розвитку банку як єдиної системи.

Переконані в доцільності трактування ефективності банківської діяльності з двох основних позицій:

- ефективність як співвідношення витрат ресурсів і результатів, отриманих від їх використання;

- ефективність як соціально-економічна категорія, яка визначає вплив способів організації діяльності банку на рівень досягнутих ним результатів.

Під ефективністю банку розуміється не лише результати його діяльності, а й ефективну систему управління, яка побудована на формуванні науково обґрунтованої стратегії діяльності банку та контролі за процесом її реалізації за допомогою певних інструментів. Іншими словами, термін «ефективність банку» вже містить в собі поняття ефективності банківської діяльності.

Процес оцінки ефективності методично взаємопов'язаний з вибором індикаторів оцінки. За результатами теоретичного аналізу існуючих підходів до ефективності банків виділимо такі методичні підходи до її оцінки (рис. 1).

Традиційним вважається такий підхід до оцінки ефективності банківської діяльності, за яким діяльність банку оцінюється з позицій очікуваної економічної вигоди. Отже індикатором є дохід, прибуток або аналогічний за змістом абсолютний чи відносний показник. В такому випадку одним з найбільш розповсюджених інструментів оцінки є метод коефіцієнтів, при використанні якого ефективність банківської діяльності можна представити відносною чисельно-розрахунковою величиною. Найпоширенішими відносними показниками ефективності діяльності банку залишаються рентабельність активів (*ROA*), рентабельність капіталу (*ROE*), рентабельність інвестицій (*ROI*), рентабельність витрат, чиста процентна маржа, чистий спред.

Аналітичний інструментарій ґрунтується на використанні аналітичних

моделей, які дозволяють оцінити ефективність банку. Це, зокрема, модель М. Гордона та модель В. Шарпа, при використанні яких ефективність банківської діяльності оцінюється через ставку доходності акцій банку, та модель Дюпона або декомпозиційний аналіз прибутковості власного капіталу, заснований на даних фінансової звітності банку.

Зважаючи на високий рівень ризикованості банківського бізнесу, науковці більшості розвинених країн працюють над вдосконаленням інструментарію та пошуком нових підходів до вирішення проблеми ефективності банківської діяльності на основі питання «прибутковість – ризик». Відомим є підхід *RAPM (risk-adjusted performance measurement)*. Методологія *RAROC (risk-adjusted return on capital)* в межах підходу *RAPM* стала однією з найбільш поширених моделей оцінки фінансового ризику та потреби банку в капіталі.

Специфіка банківської діяльності полягає в трансформації позикових капіталів (у вигляді витрат банку) в інвестиції (у вигляді випуску банківських продуктів та послуг). На нашу думку, такі аспекти діяльності банку як продуктивність і віддача фінансових ресурсів (показники, визначені за співвідношенням доходів і витрат) характеризують ефективність саме банківської діяльності. Іншими словами, ефективність банків визначається співвідношенням витрат ресурсів і результатів, отриманих від їх використання.

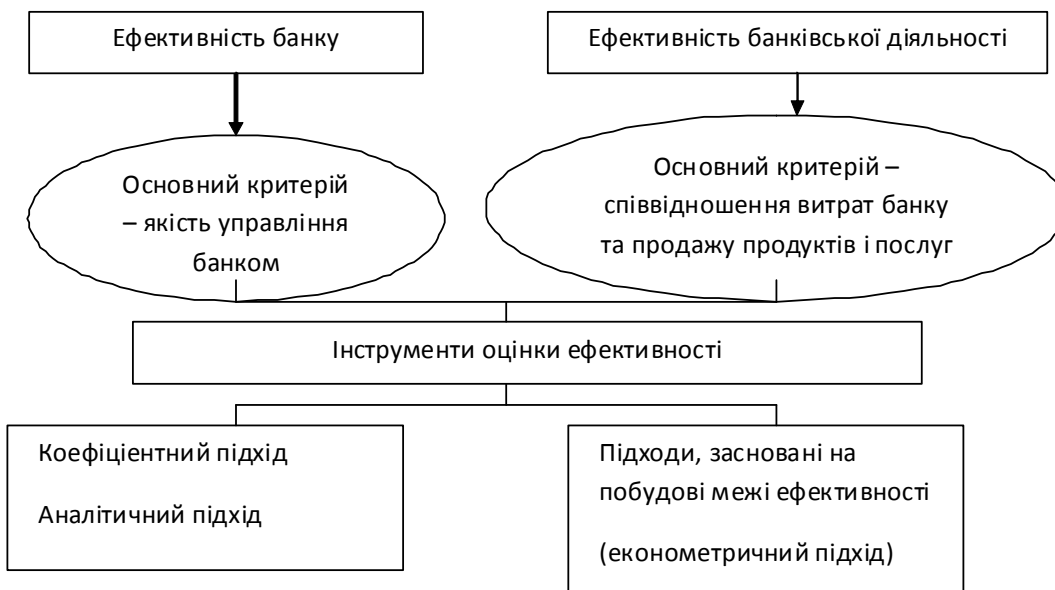

Рис. 1 Методичні підходи до оцінки ефективності банку та банківської діяльності

Ефективність банківської діяльності розраховується, виходячи із близькості значень показників окремого банку (наприклад, обсягу наданих послуг, витрат тощо) до потенційної або фактичної межі ефективності.

Основоположними моментами визначення межі ефективності є:

- достовірність звітності;
- застосування економетричного підходу для оцінки, заснованого на вирішенні задач лінійного програмування;
- використання репрезентативних вибірок провідних банків країни, які постійно публікують свої фінансові звіти;
- моделі оцінки ефективності засновані на представленні банку в якості суб'єкта, який має вхідні (ресурси) та вихідні (продаж) параметри, а також функцію, яка їх пов'язує. При використанні такого підходу важливою є проблема класифікації факторів на вхідні та вихідні, яка вирішується визначенням основних цілей діяльності банку. Найбільш розповсюдженими є два підходи до визначення вхідних і вихідних параметрів – посередницький та виробничий.

У межах виробничого підходу (*production approach*) банки розглядаються як постачальники послуг як для позичальників, так і для вкладників. Вхідні параметри включають набір класичних факторів виробництва: праця (витрати на персонал), матеріальний капітал (операційні витрати) та фінансовий капітал (процентні витрати). Вихідними параметрами виступають обсяг депозитів і кредитів.

Натомість, посередницький підхід (*intermediation approach*) розглядає банки як проміжну ланку між вкладниками та позичальниками на фінансовому ринку. В даному випадку обсяг

депозитів приймається як вхідний параметр, а обсяг наданих кредитів – як вихідний.

В межах економетричного підходу паралельно розвиваються два методи, представлені на рис. 1.2 – параметричні і непараметричні. Як визначається в літературі, методи мають рівноправний характер.

Непараметричні методи оцінки ефективності банківської діяльності передбачають проведення оцінки виробничої функції, якої в реальності не існує. Межа ефективності – це довільна ламана крива, побудована за допомогою математичного лінійного програмування. Методи засновані на розрахунку координат місцезнаходження банків, які мають найбільшу ефективність і вони ж визначають вершини ламаної кривої. Параметричний метод передбачає використання вже відомої межі ефективності, побудованої за допомогою лінійного програмування, і оцінку ефективності, а не її чіткий розрахунок.

ВИСНОВКИ:

У процесі дослідження визначено ефективність банківської діяльності з двох основних позицій:

I - ефективність як співвідношення витрат ресурсів і результатів, отриманих від їх використання;

II - ефективність як соціально-економічна категорія, яка визначає вплив способів організації діяльності банку на рівень досягнутих ним результатів. Оцінка економічної ефективності банківської діяльності повинна базуватися на чотирьох основних напрямках:

- фінансові показники – рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, показники прибутку;
- показники внутрішніх бізнес-процесів – ефективність побудови органі-

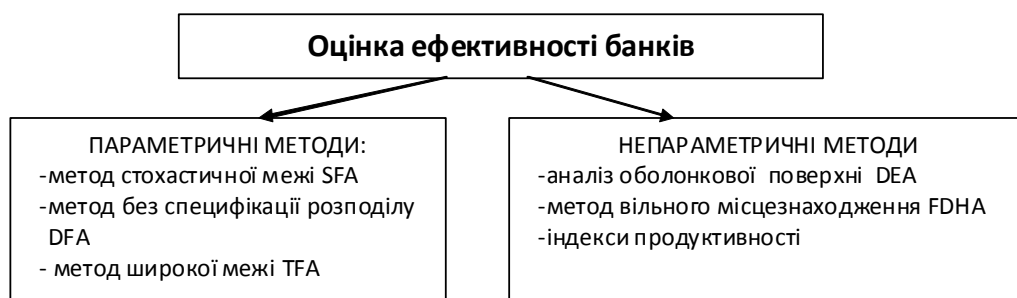

Рис. 1.2. Методи оцінки ефективності банку за економетричним підходом

заційної структури банку, ефективність роботи філій, представництв та структурних підрозділів банку;

— показники клієнтської складової – кількість клієнтів, частка на ринку, середній обсяг послуг, наданих одному клієнту, коефіцієнт розширення клієнтської бази;

— показники привабливості банку – позитивний імідж на ринку та сила бренду банку.

Проведене дослідження дало можливість визначити ефективність діяльності банку не лише як результати його діяльності, а й як ефективну систему управління, яка побудована на формуванні науково обґрунтованої стратегії діяльності банку та контролі за процесом її реалізації за допомогою певних інструментів. Іншими словами, термін «ефективність банку» вже містить в собі поняття ефективності банківської діяльності. Використання всієї наведеної інформації, що походить із зовнішніх і внутрішніх джерел, дозволяє створити цілеспрямовану систему інформаційного забезпечення оцінки ефективності діяльності банку, орієнтовану як на прийняття стратегічних рішень, так і на ефективне поточне управління банком.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / Редкол.: С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

2. Райзберг Б.А., Лозовский Л., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь: Наукове видання.- М.: Инфра-М, 1996.- 496 с.

3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 6-е изд., доп.– М.: Институт новой экономики, 2004. – 1376 с.

4. Носова С.С., Талахидзе А.А. Экономика: Энциклопедический словарь. – М.: Гелиос АРВ, 2003. – 512 с.

5. Енциклопедія Бізнесмена, Економіста, Менеджера за ред. Романа Дяківа, Київ. – Міжнародна Економічна Фундація, 2002. – 703 с.

6. Словарь по экономике Collins. Пер. С англ. под ред. П.А. Ватника. СПб: Экономическая школа, 2004. – 752 с.

7. *Jemric I., Vujcic B. (2002) Efficiency of Banks in Croatia: a DEA Approach, Working Papers, Croatian National Bank, W-7, February.*

8. *Grigorian D., Manole V. (2002) Determinants of Commercial Banks in Transition: An Application of Data Envelope Analysis, World Bank Policy Research Working Paper No. 2850, June*

РІЦПУ